

Давлатов Сухроб Сайитжонович
катта илмий ходим-изланувчи, БухДУ

Абдуллаев Аслиддин Жунайдуллоевич
мустаққил изланувчи, БухДУ

Туризм саноатининг янги йўналишларини ривожлантиришда кадрлар тайёрлашнинг иқтисодий таъсири

Мамлакатимиз мустақиллигининг ўтган йигирма икки йиллик зарварақларига назар ташлаб унинг ҳар бир куни янгиликсиз, ривожланишсиз кечмаганлигига гувоҳ бўламиз. Тарихан қисқа мазмунан беқиёс ушбу йилларда ҳаётимизда рўй берган оламшумул ўзгаришларни кўз олдимизга келтирганимизда, кўнгил равшан тортади. Президентимизнинг жасорати туфайли қўлга киритилган муваффақиятларни гапирганда қалбинг ғурурга тўлади. Биргина туризм соҳасидаги ўзгаришларни таҳлил қилиб кўрсак.

Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг асосий пойдевори бўлиши мумкин бўлган хизматлар соҳасида барқарор ривожланаётган соҳалардан бири сифатида туризм ҳисобланади. Аммо мазкур соҳанинг жадал ривожланиши билан бугун малакали кадрларга эҳтиёж ортиши сезилмоқда.

Туризм соҳасида малакали кадрларни тайёрлаш масаласининг муаммолари ва истиқболли йўналишлари ҳақида гапиришдан олдин, аввало мазкур соҳанинг жаҳон иқтисодиётида, жумладан, мамлакат иқтисодиётида тутган ўрнини аниқ тушунмоқ лозим.

2000-йиллардан бошлаб туризм бутун дунёда иқтисодиётнинг энг катта даромад келтирадиган, барқарор ривожланиб бораётган тармоқларидан бири сифатида эътироф этила бошланди. Таҳлилчиларнинг таъкидлашича, айти пайтда Туризм ЯИМ нисбатдан жаҳон иқтисодиётидаги ҳиссаси 9% бўлиб, бир йиллик пул айланмаси 1,3 трилион АҚШ долларига етган халқаро туризм соҳаси айти пайтда дунё бўйича банд бўлганларнинг 9,2 фоизини (260 млн. киши) иш билан таъминлаб турибди.¹ Ўз навбатида UNWTO ҳисоботларида қайд этилишича, у ёки бу мамлакатга ташриф буюраётган Туризмлар сони ҳар йили 4-5 фоизга ортмоқда. Хусусан, 2010 йилда 935 млн. киши дунё бўйлаб сайру саёҳат қилган бўлса, 2013 йил охиригача бу кўрсаткич 1,1 миллиарддан ошади.²

Мамлакатимизда ушбу йўналишда кадрлар тайёрлашга ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. Тошкент давлат иқтисодиёт университетининг туризм факультетида Туризм маркетинги ва менежменти, хизмат кўрсатиш, пойтахтимиздаги Сингапур менежментни ривожлантириш институти ҳамда Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институтида халқаро туризм ва менежмент, Бухоро давлат университетининг ижтимоий-иқтисодий факультетида туризм ва меҳмонхона хўжалиги йўналиши, Тошкент, Самарқанд, Бухоро ва Хивадаги касб-ҳунар коллежларида меҳмонхона хўжалиги ва ресторан иши бўйича мутахассислар тайёрланаётгани бунинг ёрқин мисолидир.

Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки туризм колледжи битирувчилари ўз иш жойлари ва йўналишларини аниқлай олишда муаммоларга учрашади. Ходимларнинг дастлабки йилларда меҳмонхонадан меҳмонхонага, иш жойи сифатида туризм манзилларни ёки фирмаларни алмаштирилиши мазкур муаммоларга мисол бўла олади.

Шубҳасиз, ходимлар деганимизда авваламбор юқори малакага эга бўлган кадрлар назарда тутилади. “Кадрлар барча нарсани ҳал қилишади” деган фикр нечоғлиқ тўғри эканлиги доимий равишда ўз тастиғини топади. Масалан: Буюк Британияда Корнел университети томонидан 243 та юқори ва ўрта даражадаги меҳмонхона хўжалиги раҳбарлари

¹ Rochelle Turner. The Economic Impact of Travel & Tourism //UK. – 2013. –P.1.

² Қаранг: UNWTO Tourism Highlights 2013 Edition, unwto.org/publication

ўртасида олиб борилган тадқиқотлар мазкур соҳага таҳлика солувчи омилларни аниқлашга ёрдам берди:

1. Кадрлар-68%; 2. Иқтисодий ҳолат-9,9%; 3. Харажатлар ўсиши-5%; 4. Хизмат сифати-5%; 5. Рақобат-2%.

Ўзбекистонда малакали кадрларни тайёрлаш орқали яна бир катта потенциалга эга бўлган туризм турларидан бири — бу таълим туризми ҳисобланади. Чунки, бугунги кунда хорижий мамлакатларда ўз билими ва малакасини оширишни хоҳлайдиган талабгорлар кўп бўлиб, бунга нафақат Ўзбекистонда балки бутун дунёда алоҳида эътибор қаратилмоқда. Таълим туризмида киши ҳам ҳордиқ чиқариш, ҳамда билим олиш имконига эга бўлади. Одатда бу турдаги туризм ёшларга мўлжалланган бўлиб, халқаро ва давлат миқёсида ривожлантириш мақсадга мувофиқдир.

Туризм оқимининг таркибига ёшларни ҳам қўшиш учун альтернатив туризм турлари ташкиллаштирилса бўлади, чунки, ёшлар ўзгача талаблар билан ташриф буюришади. Бунинг учун Туризм инфратузилмасини ривожлантиришга кўп сармоя талаб қилинмайди ва асосий эътибор таълим муассасалари сифатига қаратилади.

Таълим туризми орқали мактаб ўқувчилари, коллеж ва университет талабалари, ходимлар ўз билимлари ва малакаларини ошириш имконига эга бўладилар. Бу жараёнда маданий-маърифий турлар, экотурлар, санъат ва ҳунармандчилик турлари, диний, соғломлаштириш турлари, саргузашт турлар, шунингдек, конференция, семинар — тренинглар, фестиваллар, музей ва театрлар бўйлаб экскурсиялар ташкиллаштирилиши мумкин.

Таъкидлаш жоизки, сўнги йилларда бутун дунё бўйича олий ўқув юртлири талабаларининг халқаро алмашинув миқдори кескин равишда ўсаётганини кузатилмоқда. Иқтисодий ривожланиш ва ҳамкорлик ташкилотининг (ИРХТ) “Таълимга назар 2012” ҳисоботида келтирилишича чет эллик талабалар миқдори 2000 йилга нисбатан 2012 йилда 99% га (яъни, 2,1 млн.дан 4,1 млн.га) ошган³.

Таълим туризми ривожланганлик кўрсаткичлари бўйича бугунги кунда АҚШ 1-ўринда турса, ундан кейинги ўринларда Буюк Британия ва Австралия мамлакатлари туради.

Жаҳондаги таълим туризмнинг энг юқори кўрсаткичи сифатида чет эллик талабаларнинг 41 % Европа қитъасида таълим олиши ҳисобланади. Ундан кейинги ўринда Шимолий Америка қитъаси дунё бўйлаб чет эллик талабаларнинг 21% ни қабул қилади.

ИРХТ маълумотлари бўйича 2012 йилда деярли ҳар икки чет эллик талабадан бири АҚШ, Буюк Британия, Австралия, Франция ва Германия мамлакатларида таҳсил олишган.

Мазкур кўрсаткичлар шундан далолат берадики, юқорида таъкидланган мамлакатларда дунё бўйича чет эллик талабаларнинг деярли ярмиси таҳсил олиши билан биргаликда, таълим туризми хизматлари жаҳон бозорида янги иштирок этаётган мамлакатлар сифатида Канада (5%), Россия (4%), Япония (3%) ва Испания (3%) етакчилик қилишмоқда. Мазкур йўналишда шиддат билан ривожланаётган мамлакатлар қаторига Осиё ва Лотин Америкаси вакиларини таъкидлаб ўтиш жоиз.

Дарҳақиқат, нима сабабдан таълим туризми мамлакатларда юқори интилиш уйғотади? Бунинг сабаби сифатида ривожланган мамлакатларда таълим туризмида хизматлар экспортидан яъни, чет эллик талаба томонидан ўқиш муддати давомида таълим учун тўлов ва бошқа харажатлари эвазига миллиардлаб даромад келтиришини таъкидлаш мумкин. Таълим туризмида хизматлар экспорти Туризм соҳасида янги иш ўринларини яратади ва давлат даромадини оширади. ИРХТ маълумотлари бўйича 2012 йилда АҚШда чет эллик талабаларга таълим беришга боғлиқ даромадлар деярли 20 млрд. АҚШ долларни ташкил этди. Буюк Британияда давлат бюджетига бундай кўрсаткич автосаноат, ҳатто молиявий хизматлар улушидан ҳам кўпроқдир. Австралияда эса чет эллик талабалар (уларнинг сони 200 мингдан ортади)га кўрсатиладиган таълим туризми хизматларидан келадиган даромад олтин қазиб чиқаришдан бир оз ортада бўлиб, тўртинчи ўринда туради.

³ Soumitra Dutta. The Global Innovation Index 2012 Stronger Innovation Linkages for Global Growth/ INSEAD. 2012.

Таълим туризми соҳасидаги хизматлар экспортдан тушган даромадлар миқдори бошқа ривожланган мамлакатларда ҳам салмоқли кўринишга эга (1-жадвал).

1-жадвал. Чет эллик талабаларнинг таълим олиш харажатлари (млрд, АҚШ долл.)

Мамлакатлар	2006 йил	2010 йил	2012 йил
АҚШ	14 658	17 988	19 765
Канада	1 949	2 257	8 128
Б. Британия	8 541	10 587	17 063
Австралия	5 888	10 596	15 874
Япония	875	957	1 128
Хитой	589	1 241	987

Манба: Муаллиф томонидан “The Global Innovation Index 2012” маълумотлари асосида тузилди

Таълим туризмини ривожлантиришнинг афзаллик томонлари:

- маданиятлар алмашинувини йўлга қўйиш;
- таълимни байналминаллаштириш;
- билим ва малакани ошириш;
- малакали кадрлар тайёрлаш;
- туризм бошқа турларига талабни кучайтиради;
- валюта тушумини ошириш;

Ўзбекистон таълим туризмида хизматлари экспортини ривожланишдан тўхтатувчи асосий омиллар меъёрий – ҳуқуқий негизнинг мукамал эмаслиги, чет эллик талабаларга тиббий суғурта хизматининг ривожланмаганлиги, чет эллик талабаларнинг ўзбек ёки рус тилларини етарли даражада билмаслиги, чет эллик талабаларга хорижий тилда ўтиладиган дарсларнинг сони камлиги ва реклама – ахборот дастурлари мукамал даражада ташкил этилмаганлиги ҳисобланади.

Шунга қарамай, сўнги йилларда Ўзбекистонда таълим туризмини ривожлантириш бўйича бир қатор одил қадамлар қўйилди. Дарҳақиқат, дастлаб халқаро муносабатларни ривожлантириш – Кадрлар тайёрлаш миллий дастури мақсадларига эришиш механизми сифатида белгиланди. Ўзбекистонда таълим туризмини ривожлантириш мақсадида турли халқаро муносабатлар ўрнатилмоқда, жумладан, хорижий олий ўқув юртлари филиаллари очилмоқда, Ўзбекистон ва хорижий академик алмашинув ва тадқиқот олиб бориш дастурлари амал қилмоқда, чет эллик талабаларга Ўзбекистон ОўЮларида таълим берилмоқда, хорижий профессор-ўқитувчилар Ўзбекистон ОўЮларига таклиф этилмоқда.

Демак, туризм саноати ҳам университетлар билан ҳамкорликда лойиҳалар олиб борса, Ўзбекистонда таълим туризмнинг ривожланиши мамлакатнинг иқтисодий ўсишига катта туртки бўлади ҳамда унинг ривожланган мамлакатлар қаторида туриши учун имкон яратилади. Шунингдек, хорижий мамлакатлар билан ижтимоий, иқтисодий алоқалар мустаҳкамланади ва энг асосийси инсонларнинг билимдонлик даражаси ошиб, барча халқлар бирлашади.

Хулоса ўрнида шунни айтиш лозимки, ижтимоий-иқтисодий ривожланишга эга бўлган мамлакатимиз олий таълим соҳасида салмоқли ютуқларга эришар экан, таълим туризми хизматлари экспорти юқори сифатли таълим олишни истаган чет эллик талабаларга кенг имконият яратади ва ўз ўрнида мамлакатимиз иқтисодиётига юқори даромад келтириш йўлида катта салоҳиятга эга.

Конференция иштирокчиси анкетаси

Ф.И.Ш. _____ Давлатов Сухроб Сайтжонович

Илмий даражаси _____ -- _____

Илмий Унвони _____

Иш/ўқиш жойи: Бухоро Давлат Университети

Иш/ўқиш жойининг манзили: Бухоро шаҳар М.Иқбол 11

Лавозими: ўқитувчи, илмий ишлар бўйича декан муовини

Телефон рақами: 998906360930

Факс: 03652211523 E-mail: dsoukhrob@mail.ru

Конференциядаги маъруза (тезис)мавзуси: Туризм саноатининг янги йўналишларини ривожлантиришда кадрлар тайёрлашнинг иқтисодий таъсири